

**KORUNMAYA MUHTAÇ ÇOCUKLARIN MEKÂN DEĞİŞİKLİĞİ: KOĞUŞLARDAN
EVLERE**

***THE CHANCE OF RESIDENTIAL SPACE OF CHILDREN UNDER PROTECTION
FROM DORMITORIES TO HOUSES***

Lale İZCİ

Kırıkkale Üniversitesi Sosyoloji Anabilimdalı Doktora Öğrencisi

lale-izci@hotmail.com

Hatice UĞURLU

Kırıkkale Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü

hatice.ugurlu@aile.gov.tr

İsmail ÇÖLLÜ

(koruma ve bakım altında çocuk)

Gülbahar DEMİR

(koruma ve bakım altında çocuk)

ÖZET

Her toplum kendi geleceklerini bir adım daha ileriye taşımak ve toplumsal huzuru sağlamak amacıyla çocukların korunmasına yönelik çeşitli politikalar geliştirir. Çocukların geleceği biçimlendirme potansiyelleri göz önünde bulundurulduğunda; çocuk demek ailenin devamı, ailenin devamı ise toplumun devamı demektir. İnsan hakları ve çocuk hakları kapsamında çocukların fiziksel ve sosyal ihtiyaçları en üst seviyede karşılanmalıdır. Bu gerekçeyle çocuğun eğitimi, bakımı, korunması, geleceğe hazırlanması, sağlığı ve bu alanlarda oluşturulacak tüm yatırımlar, devlet tarafından yürütülmesi gereken bir sosyal devlet sorumluluğudur.

Devletlerin yürüttüğü bu yatırımların pay edildiği en hassas çocuk grubu ise dezavantajlı gruplara dahil olan koruma ve bakım altındaki çocuklardır. Ülkemizde yıllar boyunca koruma ve bakım altındaki çocukların sosyalizasyon süreçlerinde çeşitli fiziksel yapılarda toplumsal entegrasyonları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kurumlarda temel amaç korunmaya muhtaç çocukların toplumsal uyumunun nasıl sağlanacağı ve toplumsal değerler sistemi içerisinde çocukların nasıl yetiştirileceğiyle ilgili en verimli sistemi kurma çabasıdır. Bu bağlamda çocukların yetiştirildikleri fiziksel mekânlar onların gelişimlerinde en önemli faktörlerden biridir. Bu nedenle son yıllarda çocuk hizmetlerine yönelik geliştirilen politikalar sayesinde çocukların eğitiminin, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin önündeki engellerin kaldırılması amacıyla, ekonomik gücü yetersiz ailelere yönelik ekonomik destekle çocuklar koruma altına alınmadan önce ayni ve nakdi yardımlarla aile yanında desteklenerek toplumsal hizmetlerden yararlandırılmaya çalışılmaktadır. Bunun yanı sıra yine son yıllarda çocukların yetiştikleri yurt ve yuvalar kapatılarak diğer bir deyişle koğuş sistemi terk edilerek ev tipi hizmet modelleri ya da aile yanında hizmet modelleri uygulamaya alınmıştır.

Ev tipi hizmet modeli, koğuş tipi yuva ve yurt modelinin, çocuğu geleceğe hazırlamada yetersiz kalması, daha az sayıda çocukla birebir ve daha yakın ilginin gerekliliği gibi iyileştirilmesi gereken sorunların doğmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kurum bakımına alınan çocuklar büyük ve kalabalık koğuşlardan, sayıca daha az çocukla oda sisteminde yetişmeye başlamış ve kendi bireysel alanlarını oluşturma fırsatı bulmuşlardır. Ev tipi hizmet modelleri birçok açıdan çocukların psikolojik, fizyolojik ve sosyolojik gelişimlerini olumlu etkilemektedir. Çocukların toplumsal hayata kolayca adapte olmaları, komşuluk ilişkilerini öğrenmeleri, kurum bakımından sonrada kendilerine sağlıklı bir ev ortamı oluşturmaları bu projenin belli başlı olumlu sonuçları arasındadır.

Bu çalışmanın temel amacı ise ülkemizde son yıllarda 5395 ve 2828 sayılı kanunlarla koruma ve bakım altında yetişen çocukların geçmişte yetiştikleri koğuş sistemi denilen fiziki şartlarda fark edilen olumsuzluklar ve yeni bir yetiştirme ortamı olan ev tipi hizmet modellerinin olumlu ve olumsuz yanlarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Korunmaya Muhtaç Çocuk, Koğuş Tipi, Ev Tipi

ABSTRACT

Each society develops various policies for the protection of children in order to move their own future one step further and to provide social peace. When the potential for children's future shaping is taken into account; the child means the continuation of the family, and the continuation of the family means the continuation of the community. Children's physical and social needs within the scope of human rights and children's rights should be met at the highest level. For this reason, education, care, protection, preparation for the future, health and all investments to be made in these areas are a social responsibility that must be carried out by the state.

The most vulnerable group of children in which these investments are carried out by the States is children under protection and care, which are included in disadvantaged groups. Throughout the years in our country, social integration of various physical structures has been tried to be provided in the socialization processes of children under protection and care. The main purpose of these institutions is to establish the most efficient system of how to ensure the social harmony of children in need of protection and how to raise children in the system of collective values. In this context, the physical spaces in which children are raised are among the most important factors in their development. For this reason, with the policies developed for children's services in recent years, the economic support for families with insufficient economic power has been tried to benefit from social services by supporting the families with the same kind of money and cash benefits before the children are protected, in order to remove obstacles in front of their physical and psychological development. In addition to this, in recent years, the dormitories and the houses where the children are raised have been closed, in other words the ward system has been abandoned and the home service models or the family service models have been applied.

The domestic service model has emerged as a result of problems that need to be addressed such as the ward-type home and dormitory model, such as the inability of the child to prepare for the future, and the need for individuality and closer attention with fewer children. For this reason, the children who were taken for institutional care started to grow in the room system with fewer children from large and crowded wards, and they had the opportunity to create their own individual spaces. Home-based service models positively affect children's psychological, physiological and sociological development in many ways. It is one of the major positive results of this project that children should be easily adhered to social life, learning about neighborhood relations and establishing a healthy home environment after their institutional care.

The main aim of this study is to reveal the positive and negative sides of the negativities observed in the physical condition of the children who were raised under protection and care by the laws of 5395 and 2828 in the past years and the new model of the home service models.

Keywords: Children in Need of Protection, Ward Type, House Type

1.GİRİŞ

Bu makalede koruma altına alınan çocukların, yıllardır yetiştikleri yurt-yuva sisteminin terk edilerek, son yılların en yeni politikası olan ev tipi hizmet modellerinin tercih edilme sebepleri üzerine olumlu ve olumsuz tespitleri ortaya koymaktır.

Dünyada çocukların korunma altına alınma sebepleri farklı farklı sebepler temeline dayanmakla birlikte genel bir çerçeve çizilecek olursa çocuklar BM Çocuk Hakları temelinde ekonomik yoksulluk, göç, sağlık, afetler, aile yapısındaki değişimler ve eğitim gibi toplumsal sistemin parçalarında meydana gelen olumsuzluklar aileyi olumsuz etkilemekle birlikte çocuklarında koruma altına alınmalarına sebep teşkil edebilmektedir.

Türkiye’de korunma altına alınan veya alınması gereken çocukların yasal sorumluluğunu ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı üstlenmiştir. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün koordinesinde oluşturulan hizmet modelleriyle aile yanında desteklenmesi gereken ya da koruma ve bakım altına alınarak kuruluş bakımında yetiştirilmeleri gereken çocuklar için en uygun hizmet modeli belirlenerek çocukların geleceğe hazırlanmasını sağlamaktadır.

Aile bir çocuğun en güzel psikolojik, biyolojik, sosyolojik, ruhsal gelişiminin sağlandığı ve kaderinin çizildiği yegâne kurumdur. Ancak çeşitli sebeplerle bu kurumun bütünlüğünden yoksun kalmış çocuklar için toplumun tüm kesimleri ve hizmet alanları aile kurumuna alternatif hizmet modelleri geliştirmelidir. Yıllarca çocukların sosyalizasyon süreçlerinde toplumsallaşmalarını sağlamak amacıyla çeşitli bakım yöntemleri uygulanmıştır. Ancak son yıllarda koruma altına alınan çocuk sayısındaki hızlı artış, kışla tipi kurum bakımının çocuklar üzerindeki olumsuz sonuçları, bütçe ve personel yetersizliği gibi faktörler kışla tipi hizmet modelinin daha detaylı değerlendirilmesine, modern ve daha sağlıklı bir yaşam alanı oluşturulmasını zorunlu kılmıştır.

Bu gerekçeyle yurt ve yuva sistemi detaylı bir şekilde eleştirilerek, çocukların kurum bakımından ayrıldıktan sonrada normal aile yaşamında olması gereken yaşam düzenini ve toplumsal kuralları hayatlarına yerleştirmelerinin en uygun ortamını oluşturmaya çalışmışlardır. Aile sıcaklığına en yakın yaşam düzeni ise ev tipi hizmet modellerinden öncelikle amaç çocuğu aile yanında nakdi destekle desteklemek, mümkün değilse koruyucu aile ve evlat edinme hizmetlerinden faydalanmalarını sağlamak, bu hizmetlerden de biri mümkün değilse çocuk evi sistemi sırada gelmektedir. Çocuklar çocuk evinde normal bir ailenin yaşayabileceği tüm imkânlarla sahip ortamlarda ortalama altı çocuk ile birlikte yetiştirilmektedir. Sayılarının az olması çocukların psiko-sosyal gelişimlerinde oldukça önemli rol oynamaktadır.

Çocuk evi sistemi henüz toplum tarafından detaylı bir şekilde bilinmediği için sisteme halk tarafından ön yargı ve şüpheyle yaklaşılmaktadır. Bu nedenle sistemin topluma doğru aktarılması ve tanıtılması büyük önem taşımaktadır. Türk toplumu manevi duyguları oldukça yoğun yaşayan bir toplumdur. Bu nedenle çocukların hangi koşullarda yaşadıkları ve yetiştirildikleri topluma şeffaf bir şekilde anlatılmalı ve toplumun merakı giderilmelidir. Ayrıca merak edilen bu sistemden beklentiler oldukça yüksektir. Özellikle çocukların sosyalizasyon süreçlerinde birçok toplumsal kurala tanık olmaları, normal aile yaşamında görülen ev içi düzene deneyim kazanmaları, çocukların koruma altından ayrıldıktan sonra da sorunsuz bir aile düzeni kurabilmelerine yardımcı olması çocuk evi sisteminden beklentilerin en önemlisidir.

Bu gerekçelerle bu makalede, çocuk evi sisteminin detayları verilmeye çalışılmış olup yine karşılaştırmalı bir şekilde yurt ve yuvalardan farklı olarak çocuk evi hizmet modelinin avantajları üzerine durulmaya çalışılmıştır. Makalenin bazı yerlerinde ise Kırıkkale Çocuk Evi Koordinasyon Merkezi Müdürlüğüne bağlı çocuk evlerinde kalmakta olan çocukların kendi cümlelerinden çocuk evi sistemine yönelik düşüncelerine yer verilmeye çalışılmıştır.

2. ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNİN TARİHÇESİ

Çocukların yetiştikleri mekânın dönüşümü üzerine değinmeden önce çocuk koruma sistemine ve tarihçesine genel çerçevede değinmek gerekmektedir.

Çocukluk dönemi, insanlığın gelişimi içerisinde korunması gereken bir dönem olduğu 17. ve 18. Yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan fikir hareketlerinin ve teknolojik gelişmelerin neticesinde çocukluk düşüncesinin modernleşmeye başlamasıyla kendini göstermiştir. Devletin çocuğun koruyucusu olarak bir misyon alması gerektiği ve çocukluğun insan yaşamındaki önemi ise yine 19. Yüzyılda Avrupa'da Locke, Rousseau, Goethe, Voltaire, Kant, Hume gibi bilginlerin önderliğinde ortaya atılan radikal fikirler arasında yer alır (Yolcuoğlu, 2009: 44; Salim, 2011:18).

Türk tarihinde çocuk koruma sistemine bakıldığında ise Selçuklulara kadar uzandığını görmekteyiz. Selçuklular zamanında Erbil Atabeği Muzafferuddin Gökböri, özürülere, ihtiyarlara yönelik kurumlar kurmuş, yetim ve kimsesiz çocuklara yurtlar açmış hatta emzikli olanlara sütanneler tayin etmiştir. Yine Osmanlı Döneminde 19. Yüzyılda savaş sonrası ailelerini kaybeden yetim ve kimsesizlerin sayısındaki hızlı artıştan dolayı Tanzimattan sonraki dönemlerde de Osmanlının, çocukları koruma politikalarının bir sonucu olarak "Eytam Sandıkları, Mithatpaşa Islahhaneleri, Darüşşafaka, Hamidiye Etfal Hastahanesi, Fukaraperver Cemiyetleri, Darülhayr-ı Ali, Darülaceze, Darüleytamlar" gibi kurumlar kurarak dezavantajlı çocukları ihmal etmediğini görmekteyiz. (Salim, 2011:34-46)

Yine Türk tarihinde çocuk koruma hizmeti Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren aralıksız devam etmiş Milli Mücadele döneminden başarıyla çıkılmasının ardından yine savaş sonrası kimsesiz kalan çocuklara yönelik Himaye-i Etfal Cemiyeti/Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu'nun (TÇEK) faaliyetleri merkezi hükümetçe desteklenmiştir. (Salim, 2011:47) Devlet desteğiyle TÇEK sosyal politikalarını yıllarca geliştirmeye başlamış ve bağlı kuruluşlarını çeşitlendirerek büyümeye devam etmiştir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu 1949 yılında çıkarılmıştır. (Sarıkaya, 2004: 201) Türkiye'de sosyal alana ilişkin en önemli düzenlemeler, 1960'lı yıllara denk gelmektedir. Bunlardan en önemlisi, 1959 yılında "Sosyal Hizmetler Enstitüsü", 1961

yılında da “Sosyal Hizmetler Akademisi”nin kurulmasıdır. 1963 yılında ise 225 sayılı Kanun ile Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş, 20 sene yürürlükte kaldığı süre içerisinde, gerçekleşen faaliyetlerinin niteliği ve kazanımları ile 1983 yılında kurulacak SHÇEK’e hazırlık niteliğindedir. Bu gelişmeler, 1983 yılında, 2828 sayılı SHÇEK Kanunu çıkartılmasıyla sosyal hizmetlerin tek tek çatı altında toplanması sağlanmıştır. (Uluğtekin, 2004:46-61)

BM Çocuk Hakları Genel Kurulu tarafından Çocuk Hakları Sözleşmesi ise 20 Kasım 1989 tarihinde benimsenmiştir. Türkiye’de dâhil olmak üzere 142 ülkenin onayladığı sözleşmeyi Türkiye 2 Ekim 1995’te uygulamaya başlamıştır. Bu sayede Türk kanunlarının uluslar arası sözleşmeyle harmanlanarak diğer uluslarla ortak dilde bir çocuk kanunun temelleri atılmıştır. Bu sözleşmeyle geleceği risk altında olan çocukların ülkeler tarafından korunması hükme bağlanmıştır. Çocuğun ve çocukluk döneminin koruma altında olması yalnızca Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan bir olgu değildir. Yine İnsan Hakları Evrensel beyannamesi 1924 tarihli Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ve Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Beijing Kuralları) gibi birçok beyanname ve bildiriyle çocukların esenliği ve yaşama koşullarının yükseltilmesi amacı güdülmüştür (Çocuk Hakları Sözleşmesi).

Yine ülkemizde 2005 yılında resmi gazetede yayınlanan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ile de çocukların refahı düşünülerek beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olan çocukların bu risk ortamlarından uzaklaştırılması amaçlanmıştır (ÇHGM, 2018)

Ülkemizde sosyal hizmetle ilgili son gelişmelerden biride, Bakanlar Kurulu’nun 03 Haziran 2011 tarihinde aldığı kararla kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 8 Haziran 2011 tarihli Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. (Yolcuoğlu, 2011)

Türkiye’de geçmişten günümüze çocukların korunmasına yönelik gerçekleştirilen yasalar, politikalar ve uygulamalar ülkemizdeki çocuk hizmetleri sosyal politikalarının gelişmiş ülkelerle aynı seviyede uygulanmasına yönelik çabalardır.

3. TOTAL KURUMLARIN BİR ÖRNEĞİ YURT VE YUVALAR

Total kurum, Erving Goffman tarafından insanların hareketlerinin bürokratik araçlarla kısıtlandığı, uyku çalışma düzeni, oyun gibi faaliyetlerin aynı kurum içinde yapılması gerektiğini belirtmek ve böylece normal günlük yaşamdan fiziksel bakımdan yalıtılmış çok çeşitli kurumları analiz etmek amacıyla ortaya attığı bir terimdir. (Marshall, 2005:761)

Kurum bakımı korunmaya muhtaç çocukların yetiştirilmesi ve geleceğe hazırlanmaları için düşünülen en eski bakım yöntemidir. Kurum bakımı yıllarca kışla tipi, koğuş tipi veya toplam kurumlar olarak adlandırılan, yüksek kapasiteli, büyük binalarda sağlanmıştır. Bu kuruluşlar genel olarak toplumdan soyutlanmış, kendi içine kapanmış ve toplumun devamlı merak konusu olan binalar olarak bir görünüm çizmişlerdir. Farklı fonksiyonlarda hizmet binaları olmakla birlikte yetiştirme yurtları ve yuvalar toplum tarafından en bilinen ve halka açık olan kurum binalarıdır. Bu nedenle Yetiştirme yurtları ve yuvaların tanımını yaparak arasındaki farklılığa değinmek yerinde olacaktır.

Yetiştirme Yurtları: 13–18 yaş arası korunma gereksinimi olan çocukları korumak, bakmak ve bir iş veya meslek sahibi, edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetiştirilmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü olan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. (Yıldırım, 2017:101)

Çocuk Yuvaları: 0-12 yaş arası korunma gereksinimi olan çocukların, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla görevli ve yükümlü yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Gerekli durumlarda 12 yaşını bitirmiş korunma gereksinimi olan kız çocukları da yuvalarda bakılabilmektedir. (Yıldırım, 2017:101)

Kışla tipi çocuk kurumları her ne kadar eğitim, sağlık, ekonomik ve personelle desteklense ve güçlendirilse bile binalardaki koğuş atmosferi çocukların psikolojik açıdan olumsuz etkilenmelerine ve kişisel ilişkiler, günlük yaşantı, deneyimler yönünden eksik kalmalarına neden olmuştur. Kurumun

normal bir toplum yaşantısı vermemesi ve yapay bir yaşam alanı atmosferinin olması çocuğun psikolojinin ihmal edilmesi olarak değerlendirilmelidir. (Akyüz, 1991:727) Yine yurt ve yuvaların şehrin uzak bir yerinde kurulmaları, toplumun bütününden ayrı bir yerde konumlanmış olmalarından dolayı kendilerini dışlanmış olarak hissetmeleri mümkün olabilmektedir. (Suğur ve Saygı, 2010:127-128) Toplumla bütünleşme ve kişinin sosyalleşmesi tam olarak başarılı olmadığında birey üzerinde tahripkâr sonuçlar doğurabilmektedir.

Kurum bakımının uzun yıllar kışla tipinde uygulanması çocuklara yönelik sunulan hizmet kalitesini düşürmüştür. Çocukların yatakhanelerini çok fazla çocukla paylaşmaları bireysel alan oluşturmalarının önüne geçmiş, serbest zaman için ayrılan mekânların büyüklüğü çocuklara ortamın dersane veya okul ortamı atmosferi hissettirmiştir. Mekânsal olarak ev atmosferi oluşmadığından yurt ve yuvalar çocukların psikolojik olarak aidiyet duygusunun gelişmesinin önüne geçmiştir. (Akyüz, 1991:731) Bunun sonucunda yıllarca çocuklar, bu psikolojinin etkisi altında kurum bakımından kaçmaya yönelik tavır geliştirmişlerdir.

Yapılan birçok araştırmada koğuş tipi kurumlarda büyüyen çocukların sosyal uyum problemleri, bağlanma sorunu yaşadıkları, güven duygusunda eksiklik, motivasyon bozukluğu, özgüven eksikliği, sorumluluk almaktan kaçınma vb. tutumlar geliştirdikleri tespit edilmiştir. (Öcal ve Kemer kaya, 2011:77; Bakırcı, 2015:78;)

Yine idari iş ve işlemlerin yürütüldüğü alan ve çocukların yaşam alanlarının aynı binada olması çocukların resmi işleyişe tanık olmasına sebep olmaktadır. Bu durum çocukların yaşam alanlarına ve kendi aralarında kurdukları ve personelle kurdukları iletişimde de resmiyet olarak kendini hissettirmektedir.

Kurum bakımı çocuğun yalnızca yeme, içme ve barınma gibi zaruri ihtiyaçlarının giderildiği yerler olmamakla birlikte çocuğu her an gerçek hayat ve toplumla temasını sağlayan bir ruh, prensip ve programına sahip olmak zorundadır. Çocuk, toplumun ekonomik, sosyal ve siyasal gerçeklerinden soyutlanmaksızın doğal bir ortamda sosyalleşmeleri bir ihtiyaçtır.

İşte bu gerekçelerle çocukların kurum bakımından ayrıldıktan sonra da sağlıklı toplumsal ilişkiler geliştirebilsinler, kendi kendilerine yetebilir hale gelip dezavantajlı gruptan avantajlı gruplara nasıl ulaşabilsinler diye “Çocukları geleceğe daha sağlıklı nasıl hazırlayabiliriz?” sorusunun cevabı aranmaya başlanmıştır.

Yurt ve yuva sisteminde yetişen çocuklarda görülen çeşitli sorunlar Türkiye’de de kurum bakımı hizmetinin yeniden yapılandırılması ihtiyacını beraberinde getirmiştir. İşte bu nedenle 2005’ den bu yana çocuk evi hizmet modeline geçişle ilgili hızlı bir yapılanma sürecine girilmiştir. Şu anda da kurum bakımı hizmetinden faydalanan çocukların çok büyük bir kısmının çocuk evi hizmet modelinden faydalanması hedeflendiğinden çocuk evlerinin sayısı her geçen gün artmaktadır. (Yıldırım, 2017:103)

Nihai olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ev tipi hizmet modelinin olumlu sonuçlar vermesi neticesinde tüm Türkiye’de 2017 yılı Haziran ayı sonu itibari ile çocukların toplu bakımını sağlayan çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtlarını kapatarak aile ortamına benzeyen ve az sayıda çocuğun kaldığı çocuk evleri ve çocuk evleri sitesi modeline geçmiştir. (ASPB, 2017:8)

4. EV TİPİ HİZMET MODELİNİN BİR ÖRNEĞİ: ÇOCUK EVLERİ

Çocukların korunması ve yetiştirilmesi tüm toplumun ortak görevi ve sorumluluğu altındadır. Bu hizmet öncelikle gönüllük esasına dayanmakla birlikte çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyolojik gelişimlerini engelleyen faktörlerin ortadan kaldırılması ortak çabanın bir ürünüdür. Bu engeller son yıllarda daha profesyonel bir yaklaşımla eleştirilmiş ve çocukların gelişimlerini olumsuz etkileyen faktörler ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Kışla tipi kurum bakımının ortaya çıkardığı olumsuzluklar nedeniyle bu tür yapı ve hizmetler değiştirilmeye başlanmıştır. Artık kurumlar, koğuş sisteminden oda sistemine ve içinde daha az sayıda çocuğun barınabileceği kurumlar hâline dönüştürülmektedir (Yılmazdan akt. Yazıcı,

2012:507). Korunmaya muhtaç durumda bulunan çocuklar için aile ortamına en yakın fiziksel ortamı sağlamaya çalışan ev tipi kurumların başında çocuk evleri gelmektedir. Çocuk evlerinin yönetmelikte yer verilen tanımına bakılacak olursa;

Çocuk Evleri: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin dördüncü maddesinde tanımlanan şekliyle; Çocuk Evleri, sosyal hizmet kuruluşu olup, her ilin sosyal, kültürel açıdan çocuk yetiştirmeye uygun bölgelerinde tercihen il merkezinde okul ve hastanelere yakın apartman dairesi veya müstakil dairelerde 5 ila 8 çocuğun kaldığı evleri ifade etmektedir. (SHÇEK, 2008, Madde:4)

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğe göre çocuk evinin şu özelliklerde olması gerekir; Çocuk evlerine, evleri belirten herhangi bir tabela asılamaz. Her çocuk evinde binanın fiziksel koşullarına ve olanaklarına uygun olarak düzenlenmiş yatak odaları, oturma ve yemek salonu, mutfak, banyo, tuvalet ve diğer ihtiyaç duyulan bölümler bulunur. Bu bölümlerin belirlenen kapasiteye cevap verebilecek büyüklükte olması gerekir. Çocuk evlerinin faaliyetleri 24 saat esasına dayalı olarak yürütülür. Her bir çocuk evinde en fazla üç personel görevlendirilir. Personelin çalışma gün ve saatleri, çocukların günlük yaşamları dikkate alınarak, aylık olarak düzenlenir. Çocukların gelişim, öğrenim ve meslek edinmeye yönelik olarak kamu veya özel kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenecek her türlü kurslara, sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlere çocuğun ilgi ve ihtiyacına göre katılmaları sağlanır. (SHÇEK, 2008, Madde:14 ve 16)

Çocuk evleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olup, Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi Müdürlüğü ismiyle İl Müdürlükleri bünyesinde hizmet vermektedir. Çocuk evlerinde ise çocuk evleri sorumlusuna bağlı bakıcı anne veya bakım elemanı bulunmaktadır. Çocuk evleri uygulaması Ankara'da pilot uygulamayla başlamıştır. Uygulamanın başarılı olması nedeniyle bu hizmet 2005 yılı içerisinde başka illerde de uygulanmasına başlanmıştır. Çocuk evlerinin daha da yaygınlaştırılması için kamu ve gönüllü kuruluşlar ile işbirliği protokolleri yapılmaktadır (Yazıcı, 2012:509)

Çocuklarla yapılan görüşmelerde çocukların çocuk evi sistemi hakkındaki görüşleri kendi cümlelerinden şu şekilde ifade etmek mümkündür.

“Bu ev çok sessiz, sakin evde huzur var.”

“Servisteki arkadaşlarım çocuk evlerinde kaldığımı anlamıyorlar bu binada oturuyoruz sanıyorlar.”

“Artık hiçbir şeyim kaybolmuyor öğretmenim.”

“Dolabın kapağını açıp canımın isteği yiyeceği alabiliyorum.”

“Anneler çok güzel yemek yapıyorlar.”

5. ÇOCUK EVİ SİSTEMİNİN FARKLILIKLARI

Çocuk evleri, çocukların sosyalizasyon süreçlerinde aile ortamına ve normal bir ev düzenine uyarlanmış, en yakın uygulama biçimi olarak oluşturulmuş samimi ve sakin yapılardır. Koruma altına alınan çocukların öncelikle toplum hayatına sağlıklı entegre edilmeleri için gereken işleyiş çocuk evlerinde mevcuttur. Örneklendirecek olursak; normal bir ev yaşantısında olması gereken mutfak alışverişi nasıl yapılır, evin hijyeni nasıl sağlanır, yazlık kışlık yiyecekler nasıl muhafaza edilir, evin odalarının bölümlerinde neler yer alır, yemek nasıl yapılır, komşuluk ilişkilerinde nelere dikkat edilir, evin faturalandırılan giderleri, evde bakım onarım gerektiren işler nelerdir vb. daha birçok uygulamayla, çocuklara rol model olunarak, çocukların koruma kararı kaldırılıp kendi başlarına hayatlarına devam ettiklerinde de kendilerine yetebilir ve ihtiyaç duydukları şeylere ulaşabilir hale gelmeleri için uğraş verilmektedir.

Çocuk evleri sayıca yurt ve yuvalardan az çocuk kapasitesiyle işliyor olması, evde hem sessiz sakin bir ortamın oluşmasına hem de kalabalık gruplara nazaran çocukların bireysel özellik ve yeteneklerinin daha kolay fark edilmesine olanak sağlamaktadır. Yine az sayıda çocuk olması

çocukların kendilerine ait odalarını en fazla bir çocukla paylaşmaları ve bireysel alanlarını kendilerinin kontrol ediyor olması çocuklarda aidiyet duygusunun gelişmesini sağlamaktadır.

Çocuk evlerinde çok fazla çocuk sirkülasyonu olmaması, bakım personelinin en fazla 3 kişiden oluşması ve personelin çok sık zaman aralıklarıyla mesai değişimi olmaması çocukların yaşadıkları ortama, akranlarına ve bakıcı annelere daha kolay bağlılık geliştirdiğini göstermiştir. Yine çocukların aralarında en fazla üç yaş fark bulunması, ev içinde akran baskısının ve lider çocukların oluşmasının önüne geçmektedir. Çocuklar aynı yaş grubu akranlarıyla daha özgüveni yüksek ve baskılanmamış bireyler olarak yetişmektedirler.

Çocuk evlerinin gider tablosu ve Yurt-Yuvaların gider tablosuna bakıldığında yine çocuk evlerinin giderlerinin daha az olduğu devlete daha az maliyette olduğunu söylemek mümkündür. Koğuş tipi kurum bakımı modellere nazaran çocuk evi sisteminin maliyeti yarı yarıya düşmüştür.

Bir diğer değinilmesi gereken noktada çocuk evlerinde kalan çocukların komşuluk ilişkilerini öğrenmeleri, bayramlarda, kandillerde vb. özel günlerde toplumsal değerlerimizi komşular sayesinde yaparak yaşayarak öğrenmeleri onları toplumla daha kolay uyumlu hale getirmektedir. Çocuklar bayramlarda harçlık toplamanın, komşularına aşure dağıtmanın veya eve gelen misafirin elini öpmenin manevi anlamını idrak ederek yetişmektedirler. Öğrendikleri bilgileri de eve yeni bir arkadaşları geldiğinde ona da aktarıyor olmaları toplumsal bir kazanç olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı şekilde aynı binada yaşanan komşularda çocuklara yaklaşımlarında acıma duygularından ziyade onları koruma ve yardımcı olma duygularıyla yaklaştıklarından çocuk evi sistemi yalnızca görevlilere değil topluma da çocukları sahiplenme, koruma ve kollama yönünde sorumluluk yüklemektedir.

Çocukların ev işlerinde ve kendi bireysel işlerinde yapılan faaliyetin kontrollü bir şekilde öğretiliyor olması onlara hem özgüven ve beceri kazandırmaktadır hem de sorumluluk sahibi bireyler olarak yetişmelerini sağlamaktadır.

Çocuk evinin çocuklara sağladığı fayda bunlarla sınırlı olmayıp özellikle kendilerinin dışarıdan yuva çocuğu olarak etiketlenmelerini de çocuk evleri sayesinde aşabilmektedirler. Çocuk evlerinin kapısında tabela olmaması veya herhangi bir yerinde resmi bir ibare bulunmaması özellikle 15 yaş üstü çocuklar tarafından oldukça kabul gören bir durumdur. Pek çok çocuk yaşam alanlarının herkes tarafından yuva-yurt olarak bilinmesinden rahatsızlık duymakta ve bunu saklamaya çalışmaktaydı. Çocuk evlerinin toplumda görünür halde olmaması ve yuva görünümünden kendini kamufle etmesinden dolayı çocuklar çevrenin acıma duygularına maruz kalmadan kamusal alanda, rahatça sosyal faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedirler.

Koruma ve bakım altında bulunan iki çocuğumuzun çocuk evi sistemiyle ilgili kendi tespitlerinden kendilerinin ifadeleriyle bahsedecek olursak;

Ben Çınar Çocukevinden İSMAIL ÇÖLLÜ 8 yıldır yuvada ve çocukevlerinde kalmaktayım. Kırıkkale Özel DEK kolejinde burslu olarak 10. Sınıfa gidiyorum. Gelecekte doktor veya mühendis olmak istiyorum. Yuvadan Çınar çocukevine geldiğimden beri hayatımda çok şey değişti şimdi size bunlardan bahsetmek istiyorum...

SİSTEMSEL

- ✓ Mutfak alışverişi nasıl yapılır, evin hijyeni nasıl sağlanır, yazlık kışlık yiyecekler nasıl muhafaza edilir, yemek nasıl yapılır, komşuluk ilişkilerinde nelere dikkat edilir, evin faturaları nasıl ödenir, tasarruf yapmak için neler yapmam gerekir, evde bakım onarım gerektiren işler nelerdir gibi daha birçok sosyal yaşamda uymam gereken kuralların hemen hepsini öğrendim ve öğrenmeye devam ediyorum
- ✓ Odamı yalnızca bir kişiyle paylaşıyorum ve kendime ait bir alanım var ders çalışırken gürültü olmuyor, sessiz bir ortamda kendi masamda ders çalışabiliyorum ve eve sürekli farklı çocuk gelmiyor 6 kişiyiz arkadaşlarımız uzun süreli oluyor.
- ✓ Hijyen olarak evimiz daha temiz ve daha bakımlı.

PERSONEL

- ✓ Evde çok fazla anne yok 3 taneler ve eşyalarımızın yerleri sürekli değişiyor.
- ✓ Grup sorumlumuz yuvada olduğu gibi 17.00'den sonra evine gitmiyor. Akşam bizim okuldan gelmemizi bekliyor. Etkinliklerimizi grup sorumlusu ile birlikte akşamları yapabiliyoruz.
- ✓ Anneler bizimle daha fazla zaman geçiriyor.

Ben NEHİR Çocukevinden Gülbahar Demir 4 yıldır yuvada ve çocukevlerinde kalmaktayım. Kırıkkale Anadolu İletişim Meslek Lisesi Radyo televizyon programcılığı bölümü 12. Sınıf öğrencisiyim. Gelecekte senarist olmak istiyorum. Yuvadan nehir çocukevine geldiğimden beri yaşadığım deneyimleri sizlerle paylaşmak istiyorum.

ETKİNLİKLER

- ✓ Bayramlarda komşulara bayramlaşmaya gidiyoruz, yada aşure yapıp komşularımıza dağıtıyoruz çok seviniyorlar.
- ✓ Etkinlikleri daha az çocukla yaptığımız için dışarı çıktığımızda çok dikkat çekmiyoruz.

GÜNLÜK YAŞAM

- ✓ Evde en küçüğümüz ve en büyüğümüz arasında en fazla 3 yaş var aramızda gürültü yapan küçük çocuklar yok altımızda fikir veya davranış olarak aynı ortak noktada buluşuyoruz. Derslerimizde birbirimize yardımcı oluyoruz.
- ✓ Kapımızda çocuk evine ya da yuvaya benzer bir tabela yok bazı arkadaşlarım kurumda kaldığımızı bilmiyorlar, servise binerken de apartmanın önünden bindiğim için anlamıyorlar.
- ✓ Yuvada sürekli misafir geldiği için dikkatimiz dağılıyordu ama evlerde çok misafir gelmediği için okuldan sonra dinlenebiliyoruz.

BESLENME

- ✓ Yemekler yuvada daha çok çocuğa yapıldığı için tadı güzel olmuyor ancak şimdi daha az sayıda çocuğa yapıldığı için daha taze, sıcak ve tadı daha güzel.
- ✓ Kendi yemeklerimizi yapabiliyoruz ve yemek yapmayı öğrenebiliyoruz.

6. SONUÇ

Türkiye’de çocuk koruma tarihinin oldukça zengin, çocukların yaşadıkları tüm sorunlarını kapsayıcı ve çözüm odaklı kuruluşlarla bütüncül bir yaklaşımın olduğunu söylemek mümkün. Her geçen yıl koruma ve bakım altında bulunan çocuklara daha kaliteli hizmetler sunabilmek için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın öz eleştiri yaparak kurumlarını yenilediğini, çocukların topluma faydalı ve gelecek vadeden bireyler olma yönünde önlerindeki engelleri kaldırmaya çalıştığını tanık olmaktayız. Bunlardan bir tanesi de yıllardır süregelen yurt-yuva kültürünün kökten bir çözümlerle değiştirilmesi ve adeta reform niteliğinde bir uygulama olan çocuk evlerinin Türkiye çocuk koruma sistemine kazandırmasıdır. Bu sayede çocuklar daha sessiz, daha sakin, halkın normal sürdürdüğü hayatları çocuklarda yaparak yaşayarak ve iyi uygulama örnekleriyle bir araya gelerek öğrenmektedirler.

Bu sistem çocuklar için kalıcı bir öğrenme, iyi birer rol model olmanın yanı sıra çocukların psikolojik, fiziksel ve sosyal gelişimlerini de olumlu anlamda etkilemektedir. Yurt yuva sisteminin getirdiği olumsuzlukların ortadan kaldırılarak çocuklara bireyselliklerini ön plana çıkaracak, topluma uyumlarını daha kolay sağlayacak, kişiliklerini oluşturdukları çocukluk döneminde güzel hatırlayacakları mutlu anılar bırakacak ortamlar oluşturulması Türkiye’nin küresel olarak da diğer milletlerle yarışacak seviyeye getirmiştir. Her ne kadar Türkiye bu çalışmalarını uygulamaya gecikmiş olsa bile kısa süre içerisinde ev tipi hizmet modellerine dönüşüm sürecinde oldukça hızlı adımlar atmış ve bu konuda büyük ilerlemeler kaydetmiştir.

Yine çocuk evlerinin toplumla iç içe, toplumla birlikte hizmet veriyor olması çocukları hayata hazırlayan bir diğer önemli faktördür. Komşular manevi duygular içerisinde çocuklarla güzel ilişkiler kurmaya çalışmakta, onları sahiplenmekte, tehlikelere karşı korumaya çalışmakta ve özel günlerde çocuklara toplumsal değerleri kolaylıkla aktarabilmektedirler.

Ayrıca çocuk evi hizmeti çocuklar üzerinde olumlu etkisi ile birlikte kamu kaynağının etkin değerlendirilmesi açısından da uygun bir hizmettir. Çocuk evi hizmetinde çocuklara harcanan maliyet yurt yuva sistemine göre yarı yarıya azalmıştır. Buna karşın çocuklar çocuk evi hizmetinden kuruluş bakımına göre yüksek oranda olumlu faydalanmaktadırlar. Bu sebeple söylenebilir ki çocuk evi hizmet modeli, koruma ve bakım altına alınan çocukların sağlıklı yetişmesi için koruyucu, önleyici ve rehabilite edici yönünün yüksek olması açısından oldukça önemli sistemdir.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Emine (1991), “Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 24(2)

ASPB, (2017), “Türkiye’de Çocuklara Yönelik Koruyucu Ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalışmayı Raporu”, 27 Temmuz 2017 Crowne Plaza, Ankara.

BAKIRCI, Mustafa, (2015), “Yetiştirme Yurdunda Kalan Çocukların Eğitim Problemleri - Değerler Eğitimi İle İlişkili Bir Değerlendirme”, Dergipark, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1, 75-106

ÇHGM, 2018, “Tarihçe”, <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihce>, Erişim:15.03.2018

MARSHALL, Gordon, (2005), “Sosyoloji Sözlüğü”, Çev: Osman Akınbay & Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, 2005.

SHÇEK, (2008), “Sosyal Hizmetler Ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik”, Tarih: 05.10.2008 Sayı: 27015 R.G.

ÖCAL, Adem & KEMERKAYA, Güven, (2011), “Yetiştirme Yurdunda Kalmış Yetişkinlerin Devlet ve Vatandaşlık Algıları Üzerine Nitel Bir Araştırma”, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi,30, 63-82

SALİM, Muammer, (2011), “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları Ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta–2011

SARIKAYA, Makbule, (2004), “II. Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Kimsesiz Çocuklara Yönelik Kapsamlı Bir Proje” Atatürk Dergisi Journal Of Atatürk, Cilt:4 Sayı:1 <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniad/article/view/1025001103/1025001097> Erişim: 09.02.2018

SUĞUR, Nadir & DOĞRU, Emma, Saygı, (2010), “Koruma Altındaki Çocukların Aile ve Devlet Algısı Üzerine Bir Araştırma”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 65(1), 115-133.,

YAZICI, Ergün, (2012), “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Ve Çocuk Evleri” Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:9, Sayı:18, s. 499-525

YILDIRIM, Şeyda, (2017), “2000’li Yıllarda Çocuk Koruma Sistemi İçinde Bakım Hizmetlerinin Genel Görünümü”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:15, Sayı: 1, Mart.

YOLCUOĞLU, İsmet Galip, (2009) “Türkiye’de Çocuk Koruma Sisteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi”, Aile ve Toplum Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi, Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 18 Temmuz-Ağustos-Eylül 2009, ISSN: 1303-0256

YOLCUOĞLU, İsmet Galip, (2011) “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kurulması, SHÇEK Genel Müdürlüğü’nün Kapatılması Konusunun İrdelenmesi” <http://ismetgalip.com/aile-ve-sosyal-politikalar-bakaligi-kurulmasi-ve-shcek-genel-mudurlugunun-kapatilmasi-ve-tasra-teskilatinin-il->

ozel-idarelere-devredilmesi-konusunun-irdelenmesi/ Erişim: 09.02.2018

ULUĞTEKİN, Sevda, (2004), “Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları”, Türkiye Barolar Birliđi Yayınları, 2. Baskı, Yayın No:71, Aralık, Ankara.